

H. – en ganska trevlig akvarellist och dekoratör

Samma historiska verklighet kan beskrivas helt olika med och utan facit i hand. Det upptäckte Emil Uddhammar när han läste i en uppslagsbok från 1930-talet.

Det finns ett illusionstrick som historien själv spelar upp för oss när vi tänker på en stor ledare från förr. Tag följande autentiska exempel. Jag läser en beskrivning av en ung mans utveckling till "tysk politiker och ledare för det nationalsocialistiska tyska arbetarepartiet". Bristande skolunderbyggnad gjorde att Adolf som 13-åring måste slå planerna på att läsa till arkitekt ur hågen. Han beslöt i stället att försöka bli byggmästare, och arbetade i fem år som byggnadsarbetare i Wien.

"Under denna period använde han fritiden till självstudier i politiska och sociala frågor, vilka för honom ställs i förgrunden genom umgänget med kamraterna på arbetsplatserna."

Den konstnärliga banan prövade han igen.

"Från 1909 etablerade sig H. som i huvudsak akvarellist och dekoratör."

1912 flyttade han till München.

Från konstnär till agitator

Insatserna under första världskriget, de politiska aktiviteterna därefter och kuppförsoket 1923 beskrivs. I artikeln framhålls vidare att "H:s agitatoriska talang är utomordentligt stor och torde kunna härledas ur hans konstnärliga".

Artikeln – ur Svensk Uppslagsboks andra upplaga – slår starkt före maktovertagandet.

"I augusti 1932, efter rikskanslervalen i juli, vilka ökade partiets mandatsiffror till 230, var H. erbjuden v. Rikskanslersposten i

regeringen v. Papen men nekade och begärde hela makten, vilket Hindenburg dock ej gick med på."

När artikeln skrevs 1932 var Hitler ännu ett oprövat kort, hans gärningar i stor skala ännu ej utförda. Artikeln är sannolikt skriven med ambitionen att vara objektiv och saklig. När jag läser den i dag förefaller beskrivningen av vår tids onde tyrann par preference närmast skrämmande lakonisk. Bilden av "H." som både byggnadsarbetare och försmådd konstnärstalang ger honom rentav sympatiska drag.

Vi har facit i hand

Utgångspunkten är att när vi lär oss om de stora ledarna i historien, så bygger den kunskapen på vad vi vet om hela deras livsgärning. Vi börjar alltså med facit i hand. Men Caesar, Napoleon och Golda Meir var naturligtvis inte alls särskilt stora i sin ungdom och inför sin samtid. De var varken särskilt onda eller goda innan de hade "gått till historien" för några särskilda död eller händelser. De har alla varit truliga tonåringar och osäkra unga vuxna som trevat sig fram och gjort sina misstag. Tänk på alla som inte blev stora ledare, trots att de försökte. Som blev arkitekter eller präster i stället ...

Den verkligt intressanta frågan är följande: vad kunde man veta då? Hur kunde man känna till vad "H." planerade? Judiska intellektuella hade ännu inte börjat lämna Tyskland. Få hade läst *Mein Kampf*.

Ett besvärande faktum i vårt förhållande till nationalsocialismen i dag är att många i Sverige före och under andra världskriget tyckte att Adolf Hitler stod för en ganska sund politik. I stort sett hela den svenska eliten kände för Tysklands sak. Tyskland var den stora kulturenationen. Ett vittnesbörd om denna inställning fick vi också genom Yrsa Stenius bok om Albert Speer häromåret.

Det som starkt bidrog till populariteten

Konstnären Hitler och älskaren Hitler (på bilden med älskarinnan Eva Braun). Två sanna bilder av en man som de flesta av oss enbart betraktar som Hitler – tyrannen.

kring den unge politikern "H." var att han hade arbetarbakgrund. Han var konstnärligt begåvad. Han använde båda dessa tillgångar för att skaffa sig förtroende hos en bred tysk allmänhet – arbetare och borgare. Han nyttjade också de fördomar mot judar som fanns i hela Europa, inte minst i depressionens Tyskland.

Engström drev med svenskt judehat

Den som tror att dessa fördomar inte var spridda i Sverige rekommenderas att ta del av Albert Engströms då så populära skämtteckningar – ungefär var femte driver grovt med judar som snikna köpmän eller ockra. Detta och mycket mer kan även läsas i Lars M Anderssons avhandling om judar i svensk skämtpress 1900–1930. "En jude är en jude är en jude".

Det tyska folket valde inte Hitler 1932 för de bestialiska gärningar han begick åren därefter. De valde honom därför att han ännu

framträdde som en ung och lovande politiker som var folkligt förankrad, spelade på nationellt känsliga strängar och var konstnärligt skicklig i sin retorik. Ungefär som han framställs i artikeln i Svensk Uppslagsbok.

Vårt omdöme i detta slags avgöranden kan tränas genom vida kunskaper om mänsklighetens tidigare erfarenheter. Historien är i denna mening en hjälpetenskap till statskonsten – frånsatt sin eminenta roll som självständig vetenskap.

Historien kan hjälpa oss att se igenom historiens illusionstrick. Det är inte så att de unga ledare som vädrar till oss om stöd från början är fullfjädrade tyranner eller frihets-hjältar. Detsamma kan sägas om de intellektuella som gärna vill vara deras stödtrupper. Liksom vi alla bär de på möjligheten att utvecklas åt olika håll. Det är mänskligt – alltför mänskligt.

EMIL UDDHAMMAR

Svenska som angår oss alla

Fredrik Lindströms bok *Världens dåligaste språk* är ett populärvetenskapligt verk om just språket. Att Lindström är populär visste vi redan, att han är doktorand i nordiska språk var kanske mer överraskande.

Språk

Världens dåligaste språk
Fredrik Lindström
Bonniers, 2000

I en underhållningsbransch som allt mer präglas av flack dumhet har Lindströms verbala humor, som vittnar om en genuin språkmedvetenhet fullt i klass med Povel Ramels, länge imponerat.

Som populärvetenskaplig författare är Lindström föredömlig. Han är tydlig och pedagogisk utan att ge upp en god vetenskaplig standard (att han ger romarna äran av att ha konstruerat det ljudhärmande ordet barbar, när latinets barbarus är själva verket kommer från grekiskans barbaros är i sammanhanget en skitsak). Inte heller viker han

för det som är komplicerat, till exempel frågan om hur barn tillägnar sig språk.

HAN HAR RENT AV MODET att utan namns nämnande ge sig i kast med en auktoritet som Derrida och till och med kritisera hans teori om att man i Västerlandet prioriterar det talade ordet över det skrivna. Denna vägran att underskatta sina läsare är halva nyckeln till Lindströms framgång. Härigenom lyckas han stundom öppna svindlande perspektiv på tillvaron, till exempel när han diskuterar relationen mellan språk och medvetande.

Den andra ingrediensen i framgångsreceptet är förmågan att få läsaren att känna igen sig. På listan med "högstadieord" hittar man till exempel såväl "kalsonggreppet"

som "vrålhängla", ord som åtminstone för oss som är under 35 säkert fungerar bättre än madeleinerkakor när det gäller att framkalla minnen av flydda tider.

Lindströms inställning till svenska språket är i första hand kärleksfull. "Ett språk som kan skapa ett begrepp som hängbröstvästern kan aldrig beskrivas som fattigt", slutar han det kapitel han gett titeln "ja ba och fethaja: svenskan – ett av världens dåligaste språk".

MEN HANS SPRÅKSYN ÄR också på ett grundläggande sätt demokratisk, både eftersom han understryker att det inte går att bekämpa de ord och uttryck som en majoritet finner användbar, och eftersom han hävdar att förmågan till kommunikation är det viktigaste kriteriet vid bedömning av språk. Dock kan man ibland sakna ett mer sociologiskt perspektiv. Lindström kan argumentera för att ett ord som "ba" inte är en språklig förörensning, utan ett exempel på ett

Fredrik Lindström – en snäll ordpolis.

slags produktivt slarv som är omistligt för språkutvecklingen:

Sverige är en slarvig form av Svea rike, gå är en slarvig form av det äldre gunga, stå av standa, bror

av broder, muster är rent slarv för modersyster (eller ännu hellre modhirsystir), bastu av badstuga, lördag av lögaredag, Lars av Laurentius, Karin av Katarina och så vidare. Så kan vi trösta oss igenom halva Sveriges språkhistoria.

MEN HUR SKA MAN bete sig om ett ord som "ba" blir ett klasstigma som leder till att man misslyckas på anställningsintervjuer? Är det inte berättigt med lite språkpoliseri då? Och vinner verkligen alltid majoritetens språkbruk? Finns det inte sociala strukturer som gör några dialekter och idiom till förebilder och andra till skamliga tecken på underklassighet eller provinzialism, trots att de senare omfattas av ett flertal människor?

Lindström sitter kanske inte inne med alla svar, men han får i alla fall läsaren att reflektera över språket och ställa frågorna. Med tanke på att hans bok dessutom är väldigt rolig, förtjänar han ett högt betyg.

MAGNUS NILSSON